
Prof. dr. Janko Prunk. *Zgodovina Evrope v dobi racionalistične civilizacije 1775–2015*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015, 607 str.

Decembra 2015 je izšla nova knjiga Janka Prunka z naslovom *Zgodovina Evrope v dobi racionalistične civilizacije 1775–2015*. Knjiga obsega 607 strani.

Knjiga pred nami je rezultat navdušenega odkrivanja in spoznavanja sveta. Predstavlja življenjsko delo dr. Janka Prunka, vrhunec dolgoletnega raziskovanja in raisoniranja razvoja evropske družbe zadnjih 250 let, in jo po metodi dela, širini obravnavane tematike in sintezi lahko postavimo ob bok velikim imenom evropskega in svetovnega zgodovinarja, kot so Eric Hobsbawm, Mark Mazower, Francois Furet, Hagen Schulze, Norman Davies, Heinz Duchhardt, Herman von der Dunk in Tony Judt. Našteti avtorji, in še nekateri drugi, so tisti, po katerih se je avtor Prunk zgledoval pri nastajanju svoje knjige. Vsem je skupen svojevrsten pristop k predstavitvi zgodovine Evrope v določenem obdobju, z določene plati, pri čemer pričujoča knjiga izstopa po mnogih posebnostih.

V nasprotju z npr. Hobsbawmom, Mazowerjem, Furetom, Duchhardtom, von der Dunkom in Judtom Janko Prunk v svoji knjigi obravnava precej daljše obdobje kot navedeni, ki so se osredotočili na stoletje ali celo pol stoletja dogajanja. In v nasprotju z npr. Daviesom, ki je sicer briljantno predstavil dvatisočletno evropsko zgodovino, uspe Prunk v svojem delu narediti celovit večplasten antropološki sintetični pregled človekovega delovanja v politiki, filozofiji, znanosti, umetnosti, tehnologiji, gospodarstvu. Pri tem je avtorju bliže kot preprosto »zgodovina« pojem »življenjski svet« (Lebenswelt) Rudolfa Vierhausa kot način dojemanja in predstavljanja zgodovinskega obdobja. Po drugi strani je želja, da bi bila knjiga dostopna tudi širšemu krogu bralcev, ne le strokovnemu in znanstvenemu, botrovala temu, da je Prunk naredil uspešen kompromis med poglobljenim in integralnim podajanjem zgodovine ter razumljivostjo obravnavane tematike.

Knjiga je obsežna, ob uvodu pa je razdeljena še na pet velikih poglavjih, ki obeležujejo mejnike v evropskem razvoju. Knjiga ima skupno točno 50 podpoglavij in še nadaljnje razdelke, kar priča o dobri razčlenjenosti dela, ki nam omogoča, da sledimo le posameznim obdobjem ali področjem človekovega delovanja v omenjeni dobi.

V uvodu avtor opredeli in pojasni rdečo nit svojega dela, v kateri se po mojem osebnem mnenju kaže tudi največja izvirnost pričujoče monografije. Kot je razvidno tudi iz naslova prve knjige, lahko o Evropi, vsaj v omenjenem obdobju, govorimo kot o »racionalistični civilizaciji«. To poimenovanje je izvirno in je bilo strokovni ter znanstveni javnosti prvič predstavljeno v obliki pamfleta *Die rationalistische Zivilisation*, ki ga je Janko Prunk leta 2003 izdal pri Centru za raziskovanje evropskih integracij ZEI. Kot pojasni avtor, se poimenovanje »racionalistična« nanaša na prepričanje, da je »razum zmožen dojemati objektivno stvarnost, spoznavati resnico in da je tako lahko edini temelj ter vodilo človeškega življenja«, ¹ ki se je v Evropi utrdilo od

¹ Janko Prunk, *Zgodovina Evrope v dobi racionalistične civilizacije* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015), 15.

razsvetljenstva dalje in vse od tedaj prežema ustvarjanje in razmišljanje na njenih tleh.

Temelj svojega raziskovanja in opredeljevanja Evrope avtor knjige postavlja v obdobje razsvetljenstva, v miselna tokova racionalizma in empirizma. V svoji oceni razsvetljenstva se Prunk strinja s Paulom Hazardom, da razsvetljenje sicer ni dalo dovolj močnih osnov za nadaljnji idejni razvoj, je pa ustvarilo temelje za razvoj znanosti na številnih področjih.² V nadaljevanju je predstavljen razvoj znanosti na področju matematike, biologije, kemije, medicine, pa tudi prava, filozofije in tehnike, družbe, kulture umetnosti ter političnega dogajanja, kar je v akumulaciji privedlo do prelomne točke evropske zgodovine, do izoblikovanja novega političnega igralca na evropskem odru, ki je temeljito posegel po evropskem krmilu in ga obrnil – do Francije konec 18. stoletja, »kjer sta bili

tudi gospodarska moč in politična zavest meščanstva najmočnejši v vsej kontinentalni Evropi, kar je bil tudi pogoj, da je meščanska revolucija izbruhnila prav tam.«³

V drugem poglavju avtor opisuje Evropo v obdobju meščanskih revolucij (1775–1849) in v ta kontekst sta zajeti tudi ameriška osvobodilna vojna in revolucija, ki pa sta vsekakor pomembno povezani z evropskim dogajanjem v tem obdobju. Poglavje zajema torej še obdobje francoske revolucije 1789, ameriške industrijske in družbene revolucije, Napoleonov poseg v evropsko zgodovino, ponapoleonsko ureditev Evrope, meščanske revolucije 1848 in razvoj treh velikih idejnih predstav o družbi, liberalizmu, konservativizmu in socializmu.

Tu ima svoje mesto tudi eden ključnih filozofov, na katerega avtor naslanja svoj pogled na Evropo in njeno zgodovino. Prunk predstavi Immanuela Kanta, ki je razmišljal, da je razum drugačen, kot so si ga predstavljali racionalisti in empiristi ter tudi on sam: »Njegova filozofija se ne ukvarja s transcendentnim, to je s tem, kar presega človeško vedenje in kar iz njega izhaja, ampak je to neka transcendentalna filozofija, takšna, ki preučuje *non plus ultra* (poudarek J. P.) vse znanje in postavlja ločnico med področji, ki jih lahko preučuje človeški um (Vernunft), in tistimi področji onkraj (transcendentnimi), ki bodo ostala vedno v temi.«⁴ Kantov pogled na svet je osrednje vodilo Prunkove knjige, ki mu služi kot merilo za presojanje prevlade racionalnega oz. iracionalnega v posameznih obdobjih evropske zgodovine.

² Ibid., 54.

³ Ibid., 77.

⁴ Ibid., 97.

V bilanci 19. stoletja pravi, da je bilo to stoletje, ki je privedlo do dveh praktičnih pojavov, ki sta postala temelj civilizacijskega, torej racionalističnega razvoja v 19. stoletju: angleške industrijske revolucije in francoske meščanske revolucije. Oba sta namreč povzročila zgodovinska dejanja oz. pojave dolgega trajanja: industrializacijo in družbeno emancipacijo.⁵

Prunk pa že takoj v nadaljevanju poudarja, da sta kljub velikemu tehnološkemu napredku in splošnemu občutku miru na začetku 20. stoletja, ki je izhajal iz izkušnje razvoja zadnjih desetletij 19. stoletja, na manj optimistično in manj racionalistično stran življenja opozarjali znanost in umetnost. Frustracije posameznih narodov in držav so eskalirale v veliki vojni, ki je za seboj pustila pogorišče držav ter v vsej svoji strahoti razkrila, kako je mogoče številne racionalne, zlasti tehnološke dosežke uporabiti za uničevanje človeških življenj in materialnih dobrin. S tem je pokazala na tragično plat evropske racionalistične civilizacije oz. njeno iztirjanje. Obdobje po prvi svetovni vojni lahko skozi oči prof. Prunka vidimo kot obdobje, ko je iracionalno prevladalo nad racionalnim.⁶

V četrtem delu knjige avtor obravnava obdobje od začetka prve svetovne vojne do konca druge svetovne vojne. Pomembno sporočilo tega poglavja je tudi to, da sta obe vojni obravnavani v enem poglavju in avtor nanju gleda kot na tesno povezana pojava. Prav vmesno obdobje, ki ga nekateri poimenujejo le daljše premirje, služi kot ilustracija izbruha in prevlade iracionalnega nad racionalnim. To poglavje prinaša tudi precej plastičen prikaz političnega in ideološkega razvoja med obema vojnoma. Pokaže pa tudi na filozofsko misel v tem obdobju, ki so ga zaznamovali predvsem iracionalistična »filozofija življenja« (poudarek J. P.), ki je izhajala iz Nietzschejevih in Bergsonovih korenin, marksizem in eksistencializem.⁷

V zadnjem, petem delu knjige Prunk obravnava celotno povojno obdobje Evrope znova v enem kosu. Podpoglavja znotraj tega dela so zelo pomenljiva, kot npr. Okruti mir, Od nenormalne koalicije do hladne vojne, Rekonstrukcija demokracije v Zahodni Evropi do leta 1968, Politična okostenelost enopartijskega komunističnega sistema v Vzhodni Evropi ipd.

Ob vseh pomenljivih ocenah velja pri Prunkovi knjigi poudariti še eno posebnost, ki je prav tako stalnica te knjige. To so podpoglavja o tehnološkem razvoju, s tem pa sta povezana tudi znanstveni in gospodarski razvoj. Slediti razvoju naravoslovne znanosti in tehnologije, še zlasti po drugi svetovni vojni, vsekakor ni enostavno in je zahteven podvig za vsakega družboslovca in humanista. Zato menim, da je velika dodana vrednost te knjige tudi v precej podrobnem sledenju tej plati razvoja človeštva. Avtor namreč pravi, da se prav v »razvoju tehnike in tehnologije najbolj kaže razvoj racionalistične civilizacije v vseh njenih pozitivnih dimenzijah in tudi senčnih straneh«.⁸ Pri pripravi teh poglavij so sodelovali tudi priznani slovenski strokovnjaki

⁵ Ibid., 275.

⁶ Ibid., 304.

⁷ Ibid., 406.

⁸ Ibid., 511.

s posameznih področij, o katerih lahko beremo na začetku: prof. Branko Stanovnik (kemija), prof. Janez Strnad (fizika), prof. Dragan Marušič (matematika), dr. Zvonka Zupančič Slavec (medicina). Ravno tako so pri nekaterih drugih poglavjih sodelovali tudi strokovnjaki s področja filozofije, teorije znanosti itd. Na ta način avtor v knjigo pripelje tudi širši slovenski prispevek v razvoju evropske civilizacije. Ob tem velja opozoriti na dejstvo, da narodna zgodovina in politično dogajanje v knjigi nimata posebnega mesta oz. ga imata le toliko, kolikor je to relevantno za vso Evropo.

Knjiga nas na koncu pripelje do združene Evrope in do 21. stoletja. V zadnjem podpoglavju knjige avtor analizira stanje, v katerega je Evropa zašla, in pravi, da se v prvem poldrugem desetletju našega tisočletja Evropa precej odteguje optimističnemu predvidevanju usmeritev racionalistične civilizacije v Evropi in sploh na svetovnem zahodu.⁹

Zgodovinar seveda ni napovedovalec prihodnosti, pač pa bolj bralec preteklosti, ti-
sti, ki jo poskuša analizirati, jo oceniti, ovrednotiti posamezna dejanja. V nadaljevanju postavi svet v kontekst dogodkov zadnjih petnajstih let: od znanstvenih odkritij do političnih dogodkov. Prunk monografijo zaključí z upajočo mislijo Helmuta Schmidta, ki poudarja ravnovesje med teološko in razsvetljensko platjo pogleda na življenje.

Marjetka Rangus

Andrej Studen, Neprilagojeni in nevarni. Podoba in status Ciganov v preteklosti. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, 242 str.

Andrej Studen se v svojem zadnjem delu loteva marginalne skupine »par excellence«. »Divji Cigani«, »na rob potisnjeni Drugi« so, od 15. stoletja naprej, ko so se prvič pojavili na evropskih tleh, vzbujali predvsem veliko nezaupanja in sumničavosti. Iz usmiljenja vrednih romarjev so se namreč precej hitro spremenili v »umazane tatove in lažnive, smrdljive in nevarne potepuhe, neukrotljive divjake in celo gnusne ljudožerce«. Avtor dela nas spretno vodi po poti tega razvoja, razčlenjuje in analizira vzroke za obrat v javnem mnenju ter nas popelje tudi do posledic, ki jih je imelo naraščajoče sovraštvo do te populacije. Korenine rasizma in njegove tragične posledice predstavlja pregledno in nadvse nazorno, saj svojo pripoved gradi na arhivskem gradivu in tudi na etnoloških, antropoloških in kriminoloških tekstih, ki so izhajali od konca 18. pa do sredine 20. stoletja. Gre za obdobje, ko se je začel znanstveni pristop k preučevanju romske populacije, njihovih fizioloških in kulturnih značilnosti. Slednji pa seveda ni prinesel odprave predsodkov, temveč je stoletja staro in zakoreninjeno sovraštvo le premaknil iz območja praznoverja ter ga postavil na kvazi znanstvene temelje.

⁹ Ibid.